

บทที่ 2

การสู้รบระหว่างกองทัพปลดปล่อยปากีสถานตะวันออกกับกองทัพรัฐบาลปากีสถาน

003624

การเลือกตั้งในปากีสถานทั้งสองภาคได้มีขึ้นในเดือนธันวาคม 1970 พรรคสันนิบาตอะวามิ (Awami League) ซึ่งได้ทำการหาเสียงโดยใช้แผนการ 6 ข้อเป็นหลัก ได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาดในปากีสถานตะวันออก โดยได้ที่นั่ง 167 ที่ จากจำนวนทั้งหมด 169 ที่ จึงทำให้เป็นพรรคที่มีเสียงข้างมากเด็ดขาดในสภา⁷ และพรรคประชาชนแห่งปากีสถาน (Pakistan People's Party) ของนายซุลฟีการ์ อาดีบุคโต ซึ่งได้ที่นั่ง 83 ที่ จากจำนวนที่นั่งทั้งหมด 144 ที่ในปากีสถานตะวันตกเป็นพรรคใหญ่อันดับสองในสภา

เมื่อเหตุการณ์กลับกลายเป็นเช่นนี้ ผู้นำทางตะวันตกรวมทั้งยาห์ยาขาน (Yahya Khan) เองและผู้มีอิทธิพลทั้งหลายก็ไม่ยอม เพราะพรรคสันนิบาตอะวามิจะได้รับหน้าที่เป็นรัฐบาลปกครองต่อไป ตามหมายกำหนดการสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จะเปิดประชุมกันในเดือนมกราคม 1971 เพื่อทำการร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จสิ้นภายใน 120 วัน แต่ก็ไม่สามารถจะเปิดประชุมได้ เนื่องจากพรรคสันนิบาตอะวามิและพรรคประชาชนแห่งปากีสถาน ซึ่งมี ชีค มุจิบูร์ ราห์มาน และนายซุลฟีการ์ อาดี บุคโต เป็นหัวหน้าพรรคของแต่ละฝ่ายได้เกิดการขัดแย้งกันอย่างรุนแรง นายซุลฟีการ์ อาดี บุคโต หัวหน้าพรรคประชาชนซึ่งเคยเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศของปากีสถานมาแล้ว ประกาศว่าจะไม่ยอมเข้าประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ หากว่า ชีค มุจิบูร์ ราห์มาน ไม่ยอมเปิดยื่นข้อเสนอที่จะให้ปากีสถานตะวันออกมีสิทธิในการปกครองตนเองเพิ่มขึ้น ทางด้านหัวหน้าพรรคสันนิบาตอะวามิ ก็ยืนยันที่จะร่างรัฐธรรมนูญตามแผนการ 6 ข้อให้ได้ โดยไม่สนใจว่าพรรคอื่นจะสนับสนุนหรือไม่ การประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญจึงต้องเลื่อนไปอีก

พรรคสันนิบาตอะวามิโจมตีนายบุคคลโตว่าเป็นผู้ชักชวนกระบวนการประชาธิปไตย และในที่สุดสมาชิกของพรรคสันนิบาตอะวามิส่วนใหญ่ก็หันไปใช้วิถีโคตบควยกำลัง โดยการเสริมสร้างกำลังคนต่อที่ธนาคารกลาง มีการฝึกอาวุธให้กับประชาชน ความคิดที่จะก่อตั้งปากีสถานตะวันออกให้เป็นประเทศเอกราช จึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง มีการเดินขบวน ชุมนุมประท้วง เรียกร้องให้ชาวเบงกอลทั่วปากีสถานตะวันออกหยุดงาน⁸ ในระยะนี้เองชาวเบงกอลในปากีสถานตะวันออกเป็นจำนวนมากได้ทำการเดินขบวนเรียกร้องที่จะให้ดินแดนของพวกเขาเป็นเอกราช ประธานาธิบดี ยาห์ยาขาน (General Agha Mohammed Yahya Khan) พยายามจะหาทางให้หัวหน้าพรรคการเมืองทั้งสองปรานีประนีประนอมกันได้และออกคำสั่งให้มีการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญในวันที่ 25 มีนาคม 1971 นอกจากนี้ยังได้เดินทางไปเมืองดักกา ในระหว่างวันที่ 7 - 20 มีนาคม 1971 เพื่อขอประนีประนอมกับ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ กำหนดเปิดประชุมสภาผู้แทนและร่างรัฐธรรมนูญของปากีสถาน จึงต้องเลื่อนไปอีกโดยไม่มีกำหนด ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน พยายามจะบังคับให้ผู้นำปากีสถานตะวันตกยอมทำตามความต้องการของตน โดยเรียกร้องให้ชาวเบงกอลในปากีสถานตะวันออกหยุดทำงานให้กับรัฐบาลกลาง และในวันที่ 23 มีนาคม ซึ่งเป็นวันชาติของปากีสถาน ชาวเบงกอลก็ชักธงของ "บังกลาเทศ" (Bangladesh) กันทั่วไปในปากีสถานตะวันออกรวมทั้งสถานที่ราชการของรัฐบาลกลางด้วย หนังสือพิมพ์ของ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน ได้พาดหัวข่าวว่า "ประเทศใหม่เกิดขึ้นแล้ว" ประธานาธิบดี ยาห์ยาขาน ได้ประกาศยุบคณะรัฐบาลชุดพลเรือนโดยอ้างเหตุผลว่าสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไม่คอบเรียบร้อย

ในที่สุดสงครามกลางเมืองระหว่างกองทัพปลดปล่อยปากีสถานตะวันออกกับกองทหารรัฐบาลกลางปากีสถานก็ได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 1971 ในกรุงดักกา การสู้รบได้ขยายตัวออกไปทั่วปากีสถานตะวันออก เมื่อ 26 มีนาคม 1971 ในเมืองจิตตะกอง (Chittagong)

⁸ สยามรัฐรายวัน (4 มีนาคม 2514), หน้า 16.

คุลนา (Khulna) ไมเมนซิงค์ (Mymensingh) แสงปุระ (Sangpora) ซิลเฮต (Silhet) คอมมิลลา (Comilla) และแจสเซอร์ (Jessore) กองทหาร รัฐบาลไค้ไชรด์ถึง ปีนใหญ่และเครื่องบินทิ้งระเบิดปราบปรามอย่างรุนแรงตั้งแต่ 28 มีนาคม 1971 ยังผลให้ชาวปากีสถานตะวันออกเสียชีวิตทันทีประมาณ 10,000 คน กองทัพปลดปล่อย ปากีสถานภายใต้การนำของพรรคสันนิบาตอะวามีประสบชัยชนะในระยะแรกโดยสามารถยึด เมืองจิตตะกองเมืองท่าสำคัญไว้ได้ในปลายเดือน มีนาคม 1971 และได้ตั้งรัฐบาลชั่วคราวแห่ง บังกลาเทศขึ้น

การสู้รบระหว่างกองทหารรัฐบาลกลางปากีสถานกับกองทัพปลดปล่อยปากีสถาน ตะวันออกเป็นไปอย่างดุเดือดและทารุณ ประชาชนปากีสถานตะวันออกก็ร่วมมือกันต่อต้านรัฐบาล ในเวลาต่อมา ประชาชนทั่วไปก็พลอยถูกฆ่าตายลงเป็นอันมากรวมทั้งผู้หญิงและเด็ก ประชาชนก็ ย้ายบ้านประกาศว่า ซิค มุจิบูร์ ราห์มาน และสมาชิกพรรคสันนิบาตอะวามีทั้งหลายเป็นพวกนอก กฎหมายและสั่งให้กองทหารรัฐบาลทำหน้าที่ของตนในการปราบปรามพวกกบฏ กองทัพปลดปล่อย ปากีสถานตะวันออกพ่ายแพ้มาตลอด เนื่องจากขาดอาวุธทันสมัย กองทัพรัฐบาลกลางปากีสถาน ทำการกวาดล้างอย่างรุนแรง เพื่อมิให้ฝ่ายกบฏปากีสถานตะวันออกรวมตัวกันได้ เมืองดักกาถูก ทหารรัฐบาลปากีสถานโจมตีรุนแรงตลอด 24 ชั่วโมง ซิค มุจิบูร์ ราห์มาน ประกาศว่าชาวเบงกอล มีอิสระและอธิปไตยของตนเองและเรียกร้องให้ประชาชนต่อสู้กับศัตรูของบังกลาเทศ

แต่ในที่สุด ซิค มุจิบูร์ ราห์มาน ก็ถูกกองทหารของรัฐบาลกลางปากีสถานจับกุมตัวเป็นเชลย⁹ กองทัพปลดปล่อยปากีสถานตะวันออกเสียเมืองเคาซังกาเมืองหลวงชั่วคราวไว้แก่กองทหาร รัฐบาลกลางปากีสถาน นอกจากนี้ยังเสียที่มั่นสำคัญในแคว้น เปตราโปล (Petrapole) ซึ่ง อยู่ติดกับพรมแดนอินเดียด้วย กองทหารรัฐบาลกลางปากีสถานได้ครอบครองเมืองต่าง ๆ จนเกือบ หมดสิ้น สถานการณ์สู้รบในระยะต่อมาได้ลดความรุนแรงลง กองทัพปลดปล่อยปากีสถานตะวันออก

⁹ Pakistan: Toppling Over the Brink, Time, weekly news magazine, (April 5, 1971), p.12.

ยังคงกระจายกำลังกันอยู่ในบริเวณชนบทที่ติดกับพรมแดนอินเดียโดยทั่วไป และได้จัดตั้งค่ายฝึกการรบแบบกองโจรขึ้นหลายค่ายในแคว้นอัสสัมและตรีปุระของอินเดีย การทำสงครามกองโจรต่อต้านฝ่ายรัฐบาลมีขึ้นประปรายในเมืองจิตตะกอง คอมมิลา ราชชาฮี และดักลอบวางเพลิงระเบิดสังหารกองทหารรัฐบาลหลายครั้งในกรุงดักกา

2.1 การสนับสนุนของอินเดียมุสลิมต่อปากีสถานตะวันออก

กรณีปากีสถานตะวันออกหรือบังกลาเทศ (Bangladesh) นี้ได้เป็นสาเหตุนำไปสู่ความเป็นศัตรูกันระหว่างอินเดียและปากีสถานเพิ่มมากขึ้น อินเดียสนับสนุนประชาชนในบังกลาเทศให้ขจัดหลักการตัดสินใจด้วยตนเอง (Self - Determination) ซึ่งการกระทำนี้ขัดต่อผลประโยชน์ของปากีสถานตะวันตกและเท่ากับเป็นการยื่นทอนอำนาจของปากีสถานโดยทางอ้อม การให้ความสนับสนุนต่อปากีสถานตะวันออกนี้อินเดียอ้างเหตุผลในด้านการบริการช่วยเหลือผู้พลัดถิ่น 10 ล้านคน ซึ่งอินเดียอ้างว่าไม่อยู่ในฐานะที่จะทนต่อไปได้ และยังมีเหตุผลอีกประการคืออินเดียสนับสนุนหลักประชาธิปไตย โดยให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนอันเป็นนโยบายที่อินเดียยึดมั่นอยู่¹⁰ นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างปากีสถานตะวันออกและปากีสถานตะวันตกยังเป็นประโยชน์แก่อินเดีย โดยอินเดียถือโอกาสเข้าไปพัวพันให้ความสนับสนุนช่วยเหลือแกปากีสถานตะวันออก ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดทางให้อินเดียบั่นทอนความมั่นคงของปากีสถานลงไปอย่างมาก และในขณะเดียวกัน อินเดียก็ไม่ต้องกังวลว่าตนจะมีศัตรูอยู่ทั้งสองด้านอีกต่อไป¹¹

เมื่อเกิดสงครามกลางเมืองระหว่างปากีสถานตะวันออกและตะวันตกขึ้น ชาวปากีสถานตะวันออกจำนวนมากได้ลี้ภัยเข้าไปในประเทศอินเดีย เจ้าหน้าที่ทะเบียนประจำค่ายลี้ภัยในอินเดีย

¹⁰ พร เพ็ญ อัคระกุล, "แนวโน้มนิยมในชมพูทวีป", จุดสารชุกเบื้องหลังเหตุการณ์ปัจจุบัน,

พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมนักคิดศาสตร์, 2515 หน้า 2.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

ได้ประมาณว่ามีผู้ลี้ภัยเข้าไปในอินเดียถึงวันละประมาณ 50,000 คนต่อวัน และจำนวนผู้ลี้ภัยก็เพิ่มขึ้นทุกที ผู้ลี้ภัยจำนวนมากไว้ที่อยู่อาศัยและขาดแคลนอาหารบริโภค หลายต่อหลายคนต้องเสียชีวิตไปเนื่องจากประสบความทุกข์ยากอย่างสาหัส การนองเลือดปรากฏอยู่ทั่วไปในปากีสถาน ตะวันออก สถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้สร้างความขมขื่นเกลียดชังให้แก่ชาวเบงกาลีเป็นอย่างมาก และเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้เกิดพลังที่จะร่วมมือกันต่อสู้กับกองทัพของรัฐบาลกลางปากีสถานโดยมีความหวังว่าพวกเขาจะได้รับชัยชนะในที่สุด

หลังจาก ซีก มูจิบูร์ ราห์มาน ถูกจับกุมและนำตัวไปกักขังไว้ที่ปากีสถาน ตะวันตก ผู้สนับสนุนเขาได้รวมตัวกันเป็นกองทัพปลดปล่อยเรียกว่า มุกติ บาฮินี (Mukti Bahini) ส่วนหนึ่งดำเนินการต่อสู้แบบกองโจรอยู่ในประเทศ อีกส่วนหนึ่งไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่อินเดีย โดยรัฐบาลอินเดียยอมให้อุปการะ กองโจรมุกติ บาฮินี ประกอบไปด้วยชาวเบงกอล ซึ่งได้รับการอบรมให้ทำการรบแบบกองโจร มีการชุมนุมที่รัฐบาล ปฏิบัติการกองโจร โดยได้รับความช่วยเหลือร่วมมือสนับสนุนจากพวกชาวนา คำเนินยุทธวิธีแบบโจมตีแล้วล่าถอย (Hit - and - Run - saboteurs) เมื่อกองโจรนี้ได้รับชัยชนะก็จะปักธงบังคลาเทศไว้ กองโจรมุกติ บาฮินี ปฏิบัติการอย่างเข้มแข็งและมีระเบียบวินัย ภายใต้การควบคุมของอดีตนายทหาร ชื่อ ออสมามิ (A.G. Osmami) ซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคสันนิบาตอะวามีในปากีสถานตะวันออก¹²

ทางค่านอินเดียได้มีการเตรียมกำลังในเขตชายแดนติดต่อกับปากีสถานตะวันตก และตะวันออกและได้แสดงท่าทีสนับสนุนปากีสถานตะวันออกอย่างแข็งขัน สมาชิกสภาผู้แทนและสภาสูงของอินเดียลงมติเป็นเอกฉันท์รับรอง ญัตติของนางอินทิรา คานธี นายกรัฐมนตรี ซึ่งในญัตตินั้นได้ขอร้องให้รัฐบาลอินเดียพยายามหาทางให้ปากีสถานตะวันตกเลิกใช้ทหารฆ่าประชาชนในปากีสถานตะวันออกอย่างไม่เลือกหน้าทั้ง ๆ ที่ประชาชนไม่มีอาวุธและไม่มีทางต่อสู้ ปรากฏว่ามตินั้นเรียกปากีสถานตะวันออกว่าเบงกอลตะวันออก อันเป็นชื่อเดิมก่อน

¹² Pakistan: "The Revaging of Golden Bengal," Time, weekly

News magazine, (August 2, 1971), pp. 24 - 29.

ที่อินเดียและปากีสถานจะเป็นเอกราชในเบงกอลตะวันออกของอินเดีย คนงานหูกงาน 1 วัน เพื่อสนับสนุนการเรียกร้องเอกราชของปากีสถานตะวันออก¹³ การลงมติของสภาทั้งสองของอินเดียนั้นปากีสถานแถลงว่ารัฐบาลปากีสถานถือว่าเป็นเรื่องร้ายแรง เป็นการก้าวก่ายแทรกแซงกิจการภายในของประเทศปากีสถาน นอกจากนี้ยังได้แถลงว่ามีชาวอินเดียถืออาวุธข้ามเขตจากเบงกอลตะวันตกเข้าไปในปากีสถานตะวันออกเพื่อช่วยเหลือพวกกบฏและแถลงอีกว่า อินเดียได้ส่งทหารไปชุมนุมอยู่ตามชายแดนปากีสถานตะวันออกถึง 6 กองพลใหญ่ และอินเดียยังได้ยุ้งอีกทั้งให้อาวุธ สัมภาระต่าง ๆ ช่วยเหลือพวกกบฏในปากีสถานตะวันออก

สถานการณ์ระหว่างอินเดียและปากีสถานในบริเวณพรมแดนใต้ทวีความตึงเครียดขึ้นอินเดียได้เสริมกำลังทหารกว่า 25,000 คนในบริเวณพรมแดนด้านปากีสถานตะวันตกและตะวันออก และในวันที่ 21 พฤศจิกายน 1971 ได้เกิดการสู้รบอย่างรุนแรงระหว่างอินเดียกับปากีสถาน หลังจากที่ได้มีการปะทะกันอย่างประปราย ปากีสถานอ้างว่าอินเดียทำสงครามโดยไม่มี การประกาศ ควบการใช้กำลังทหาร 12 กองพล จำนวนประมาณ 200,000 คน และรถถังอีก 2 กองพัน พร้อมด้วยกำลังการสนับสนุนทางอากาศชุดเข้าโจมตีปากีสถาน โดยอาศัยสถานการณ์ภายในของปากีสถานตะวันออก กระทบการละเมิดเงื่อนไขข้อตกลงตามกฎบัตรสหประชาชาติ โดยได้ยกกำลังเข้าโจมตีณฑลทางตะวันออกของปากีสถาน ปากีสถานจึงจำเป็นต้องต่อสู้ป้องกันตัว การต่อสู้ได้ขยายตัวไปยังปากีสถานตะวันตก ปากีสถานได้ประกาศภาวะฉุกเฉินและระดมกำลังทหารกองหนุนเมื่อ 24 พฤศจิกายน 1971 และบุกเข้าโจมตีอินเดียในบริเวณแคชเมียร์ (Cashmir) ทางพรมแดนปากีสถานตะวันออกและอินเดียอีกแนวหนึ่ง

การสู้รบระหว่างอินเดียกับปากีสถานดำเนินมาจนกระทั่งวันที่ 3 ธันวาคม 1971 ปากีสถานได้ส่งเครื่องบินบุกโจมตีฐานทัพอากาศทางตอนเหนือของอินเดียอย่างรุนแรง และขณะเดียวกัน ประธานาธิบดียาคูบชานก็ประกาศว่าปากีสถานกำลังตกอยู่ในภาวะสงคราม อินเดีย

¹³ สยามรัฐรายวัน (2 เมษายน 2514) , หน้า 16.

ถือว่าการประกาศดังกล่าวเป็นการประกาศสงคราม อินเดียจึงประกาศภาวะฉุกเฉินทั่วประเทศ และได้ประกาศสงครามกับปากีสถานโดยผ่านรัฐบาลสวิสเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 1971 14

กองกำลังผสมของกองทัพอินเดียและกองโจรมุคตี บาฮินีซึ่งเป็นกองกำลังของปากีสถานตะวันออก ที่รัฐบาลปากีสถานถือว่าเป็นกองทัพของฝ่ายกบฏโคครอครอบพื้นที่ประมาณ 60 ตารางไมล์ กองกำลังผสมของอินเดียและกองโจรมุคตีบาฮินีได้ยึดครองหมู่บ้าน ชูกาชา (Chaugacha) ในปากีสถานตะวันออกและเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงกับรัฐบาลกลางปากีสถาน มีการใช้รถถังเข้าทำสงครามเป็นครั้งแรกของสงครามนี้ การส่งกำลังเข้ามายังปากีสถานตะวันออกนี้ ทางอินเดียแถลงว่าเป็นการตอบโต้การโจมตีของปากีสถานและเป็นการป้องกันตัว 15

กองทหารอินเดียได้เข้าโจมตีปากีสถานทั้ง 2 ภาคและสามารถตัดปากีสถานตะวันออกกับปากีสถานตะวันตก ออกจากกันโดยปิดล้อมอ่าวเบงกอล ทำให้อินเดียเป็นฝ่ายได้เปรียบปากีสถาน ซึ่งขณะนั้นมีกำลังเพียง 90,000 คนเท่านั้น เมื่อเทียบกับกองทหารของอินเดียซึ่งมีประมาณ 200,000 คน ส่วนในปากีสถานตะวันตก ปากีสถานเป็นฝ่ายได้เปรียบโดยสามารถบุกลึกเข้าไปในแคว้นแคชเมียร์ของอินเดีย และยึดได้พื้นที่บางส่วนในดินแดนนั้น

ในวันที่ 11 ธันวาคม 1971 นายพล เอส. เอช. เอฟ. เจ. มาเนคชา (S.H.F.J. Manekshaw) ผู้บังคับบัญชากองกำลังของฝ่ายอินเดียได้ประกาศให้กองทัพปากีสถานตะวันออกยอมแพ้ โดยประกาศว่าผู้ที่ถูกล้อมจะได้รับการปฏิบัติและได้รับสิทธิและความเคารพเทียบเท่าทหารทั้งหลายพึงจะได้รับ และอินเดียจะเคารพต่อข้อบังคับแห่งอนุสัญญาเจนีวา

14 International Court of Justice, Trial of Pakistani Prisoners of War, (Pakistan V. India); Application Instituting Proceedings filed in the Registry of the Court on 11 May 1973, p.4.

15 India and Pakistan: "Poised for War," Time, weekly news magazine, (December 6, 1971), pp. 8 - 9.

ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงและระงับการนองเลือดและความเสียหายที่จะเกิดขึ้น¹⁶ ในที่สุดกองทหาร
รัฐบาลปากีสถานจำนวน 30,000 คน ภายใต้การบังคับบัญชาของนายพล นี อาซี (Ni Azi)
แม่ทัพซึ่งประจำอยู่ในเมืองดักกา ซึ่งเป็นที่มั่นสุดท้ายของกองทัพรัฐบาลปากีสถานก็ได้ประกาศ
ยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไขต่อกองทัพอินเดียซึ่งปฏิบัติการร่วมกันกับกองโจรมุคตี บาฮินี รวมกัน
เป็นกองกำลังผสม ระหว่างกองทัพปลดปล่อยปากีสถานตะวันออกและอินเดียเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม
1971 นอกจากนั้นประธานาธิบดียาห์ยาข่านก็ได้ยอมรับข้อเสนอหยุดยิงของนางอินทรีรา คานธี
นายกรัฐมนตรีอินเดีย เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 1971 สงครามระหว่างอินเดียบกับปากีสถานก็สงบ
ลงทุกแนวโดยทั้งสองฝ่ายยอมปฏิบัติตามคำสั่งหยุดยิงของสหประชาชาติ ประธานาธิบดียาห์ยาข่าน
ลาออกจากตำแหน่งและให้นายอาลี บุคโต ขึ้นเป็นประธานาธิบดีแทนเมื่อ 20 ธันวาคม 1971

ผลของสงครามปรากฏว่าปากีสถานได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก ปากีสถาน
ตะวันออกได้แยกตัวออกเป็นประเทศใหม่คือ บังกลาเทศ และยังสูญเสียทหารไม่ต่ำกว่า 15,000 คน
และอีก 44,000 คน ตกเป็นเชลยศึกของอินเดีย ซีก มูจิบูร์ ราห์มาน หัวหน้าพรรคสันนิบาต
อะวามิ ซึ่งได้ถูกควบคุมตัวไว้ ได้รับการปลดปล่อยตัวให้เป็นอิสระ และเดินทางกลับ
ไปยังบังกลาเทศ และได้รับการต้อนรับในฐานะเป็นผู้อพยพอย่างมีเกียรติที่เมืองดักกา เมื่อวันที่
11 มกราคม 1972 และในวันที่ 12 มกราคม 1972 ก็ได้จัดตั้งรัฐบาลของบังกลาเทศขึ้น
โดยอินเดียได้ให้การสนับสนุนอย่างดียิ่ง ซึ่งเห็นได้จากอินเดียได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงิน
เพื่อสนองความต้องการรับด่วนของบังกลาเทศเป็นจำนวน 110 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 14.7 ล้าน
ดอลลาร์อเมริกัน) และยังให้ความช่วยเหลือในด้านการให้เงินกู้เป็นต้น นอกจากนี้ทั้งสองประเทศ
ยังได้แถลงร่วมกันว่า จะร่วมมือซึ่งกันและกันทั้งในทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีต่าง ๆ¹⁷

16 International Court of Justice, loc.cit.

17 Far Eastern Economic Review, Vol. LXXV No. 7, (February 12, 1972),
p.4

2.2 บทบาทของสหประชาชาติในการระงับข้อพิพาท

นับแต่เกิดกรณีพิพาทระหว่างอินเดียนีและปากีสถาน ตั้งแต่มีนาคม 1971 เป็นต้นมา ทางสหประชาชาติได้ดำเนินการทั้งในด้านการระงับกรณีพิพาทและในด้านการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยชาวปากีสถานตะวันออก ซึ่งอยู่ในอินเดียนีประมาณ 9 ล้านคน เกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยนี้ ทางสหประชาชาติได้ขอรับเงินช่วยเหลือจากประเทศต่าง ๆ บริจาคเงินและวัสดุต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานบรรเทาทุกข์ขององค์การ ต่อมาเมื่อ 24 สิงหาคม 1972 อุตัน เลขาธิการสหประชาชาติได้แต่งตั้งนายปอล มาร์ก อังรี (M. Paul - Marc Henry) ผู้ช่วยเลขาธิการ ชาวฝรั่งเศส เป็นหัวหน้าคณะเจ้าหน้าที่ช่วยปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ในปากีสถานตะวันออก และมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานต่าง ๆ ตลอดจนติดต่อกับรัฐบาลที่เกี่ยวข้องและจัดหาสิ่งของสำหรับการบรรเทาทุกข์

สำหรับบทบาทในการระงับข้อพิพาทนั้น เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 1971 อุตัน ได้แสดงความวิตกกังวลต่อความเป็นศัตรูกันระหว่างอินเดียนีและปากีสถานว่าอาจนำไปสู่สงครามระหว่างประเทศ จึงได้เสนอการประนีประนอมต่อรัฐบาลทั้งสองควย การมีบันทึกไปยังผู้นำอินเดียนีและปากีสถานเมื่อ 20 ตุลาคม 1971 ซึ่งทางนายกรัฐมนตรีอินเดียนี ได้ตอบรับเมื่อ 18 พฤศจิกายน 1971 ว่า จะสนับสนุนความพยายามของอุตัน ในการหาทางทำความเข้าใจทางการเมืองกัน

ต่อมาเมื่อได้เกิดการต่อสู้ระหว่างอินเดียนีและปากีสถานขึ้น คณะมนตรีความมั่นคง จึงได้เรียกประชุมควม เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 1971 เพื่อพิจารณาญัตติของสหรัฐอเมริกา กับผู้สนับสนุนอีก 8 ประเทศ ได้แก่ อาร์เจนตินา เบลเยียม บูร์นดี อิตาลี ญี่ปุ่น นิการากัว โชมเลีย สหราชอาณาจักร เสนอเรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียนีและปากีสถานดำเนินการทุกอย่างที่จำเป็นเพื่อยุติการเป็นศัตรูกัน ในถอนทหารจากพรมแดนประเทศทั้งสองโดยเร็ว รวมทั้งให้รัฐบาลประเทศทั้งสองและฝ่ายอื่นที่เกี่ยวข้องนำผู้ลี้ภัยกลับไปยังปากีสถานตะวันออก ให้ทุกประเทศละเว้นการ

18 Keesing's Contemporary Archives, Weekly Daily of World's

Events, pp.24800 - 24802.

กระทำใด ๆ ซึ่งอาจนำไปสู่อันตรายต่อสันติภาพในบริเวณนั้น ให้รัฐบาลอินเดียนและปากีสถาน
 ครอบงำการไกล่เกลี่ยของเลขาธิการ และขอให้เลขาธิการสหประชาชาติรายงานต่อคณะมนตรี
 โดยเร็วเกี่ยวกับการปฏิบัติตามมตินี้ ในที่สุดที่ประชุมได้ลงมติในญัตติดังกล่าวด้วยคะแนนเสียง
 สนิบสนุน 11 คัดค้าน 2 คือสหภาพโซเวียตและโปแลนด์ งดออกเสียง 2 ประเทศคืออังกฤษ
 และฝรั่งเศส¹⁹ ญัตตินี้จึงตกไป เพราะการคัดค้านของโซเวียตเป็นการใช้สิทธิยับยั้ง ซึ่งนับเป็น
 การใช้สิทธิยับยั้งครั้งที่ 106 ของสหภาพโซเวียตในคณะมนตรีความมั่นคง นายจาคอบ มาลิก
 ผู้แทนสหภาพโซเวียต แถลงว่า สหภาพโซเวียตจะยอมรับมติได้ก็ต่อเมื่อมตินี้เป็นญัตติของคน
 ซึ่งทำหน้าที่ปากีสถานในการก่อสร้างการณ์ในปากีสถานตะวันออก

หลังจากนั้นคณะมนตรีความมั่นคงก็ได้เปิดการประชุมอีกเมื่อคืนวันที่ 5 ธันวาคม
 1971 เพื่อพิจารณา 3 ญัตติที่ประเทศต่าง ๆ เสนอ คือ

1. ญัตติของสหภาพโซเวียต ซึ่งได้เสนอเรียกร้องให้มีการตกลงทางการเมืองใน
 ปากีสถาน ซึ่งจะนำไปสู่การยุติการเป็นศัตรูกันและเรียกร้องให้รัฐบาลปากีสถานใช้มาตรการ
 เพื่อยุติการใช้กำลังทหารปากีสถานในปากีสถานตะวันออก อันอาจนำไปสู่สถานการณ์ที่เลวลง
2. ญัตติของจีนคอมมิวนิสต์ ซึ่งนำเสนอคณะมนตรีความมั่นคงเป็นครั้งแรก ได้
 เรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียถอนกำลังทหารออกจากดินแดนปากีสถาน โดยไม่มีเงื่อนไขในทันที
 และให้ปากีสถานถอนกำลังทหารจากอินเดียด้วย และเรียกร้องให้รัฐสมาชิกสนับสนุนการต่อสู้
 ของปากีสถานต่อการรุกรานของอินเดีย
3. ญัตติของอาร์เจนตินา เบลเยียม บูร์นดี ญี่ปุ่น นิการากัว เซียร์รา เลโอน
 (Siera Leone) และโซมาเลีย ซึ่งเรียกร้องให้ทั้งสองฝ่ายหยุดยิงและถอนทหารของ
 ตนออกจากดินแดนของทั้งสองฝ่าย ให้ส่งตัวผู้ลี้ภัยกลับประเทศของตนและขอให้รัฐสมาชิกร่วมมือ
 กับเลขาธิการในการให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัย²⁰

19 Keesing's Contemporary Archives, op.cit., p. 25070.

20 Keesing's Contemporary Archives, loc. cit.

ในการประชุมของคณะมนตรีความมั่นคงครั้งนี้ ผู้แทนสหภาพโซเวียตได้ขอร้องให้
เชิญผู้แทนของอังกฤษเข้าชี้แจงต่อคณะมนตรีด้วย แต่ถูกจีนคอมมิวนิสต์คัดค้าน

เมื่อมีการลงมติในร่างญัตติของสหภาพโซเวียต ผลปรากฏว่าร่างญัตติของสหภาพ
โซเวียตต้องตกไป เพราะมีเสียงสนับสนุนเพียง 2 เสียง คือ สหภาพโซเวียตและโปแลนด์
ที่คัดค้านคือ จีนคอมมิวนิสต์และไม้ออกเสียง 12 ประเทศ ทางสหภาพโซเวียตได้แสดงความไม่
พอใจที่ญัตติของตนไม่ได้รับการสนับสนุน จึงได้ใช้สิทธิยับยั้งอีกเป็นครั้งที่ 2 เมื่อที่ประชุมคณะ
มนตรีความมั่นคงพิจารณาญัตติของประเทศทั้ง 8 ประเทศ ซึ่งมีสาระคล้ายคลึงกับมติของ
สหรัฐอเมริกา ที่ถูกสหภาพโซเวียตใช้สิทธิยับยั้ง

เพื่อหลีกเลี่ยงการที่สหภาพโซเวียตใช้สิทธิยับยั้งมาแล้วถึง 2 ครั้ง โขมาเลีย
บูร์นกี เชียร์รา เลโอน ญีปุ่น อาร์เจนตินาและนิการากัว จึงได้เสนอร่างญัตติเมื่อ 6 ธันวาคม
1971 ให้สมัชชาใหญ่เปิดประชุมฉุกเฉินภายใต้ข้อมติ "สามัคคีกันเพื่อสันติ" (Uniting for
Peace) ข้อมติรวมกำลังกันเพื่อสันตินี้ เป็นผลมาจากความล้มเหลวของคณะมนตรีความมั่นคง
ในการที่จะดำเนินการตามความรับผิดชอบตามกฎหมาย เกี่ยวกับการรักษาสันติภาพและความมั่นคง
ระหว่างประเทศ มติดังกล่าวนี้เป็นมติที่ 377 (V) ซึ่งสมัชชาแห่งสหประชาชาติยอมรับรองใน
การประชุมสมัยที่ 5 ของสมัชชา ในวันที่ 3 พฤศจิกายน 1950

ตามมติดังกล่าว สมัชชาอาจทำคำแนะนำการดำเนินการร่วมกัน
(collective Measures) ให้รัฐสมาชิกต่าง ๆ ของสหประชาชาติได้ หากคณะมนตรีความ
มั่นคงล้มเหลวที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบในการรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคง
ระหว่างประเทศ มาตรการร่วมกันนี้รวมถึงการใช้กำลังด้วย ในกรณีที่เกิดการทำลายสันติภาพ
หรือการกระทำการรุกราน

ส่วนสำคัญบางตอนของมตินี้มีดังนี้คือ สมัชชาสหประชาชาติยืนยันว่า เป็นหน้าที่
ประการแรกของรัฐสมาชิกทั้งหมดแห่งสหประชาชาติ เมื่อมีส่วนร่วมอยู่ในกรณีพิพาทจะพยายาม
หาทางตกลงเกี่ยวกับกรณีพิพาทนั้น ๆ โดยสันติวิธี โดยอาศัยมาตรการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ใน
กฎบัตรสหประชาชาติ นอกจากนี้ยังได้ยืนยันหน้าที่ของสมาชิกประจำของคณะมนตรีความมั่นคง
ในการพยายามหาความเป็นเอกฉันท์ (Unanimity) และใช้ความอดกลั้นในการใช้สิทธิยับยั้ง

(Veto) ความล้มเหลวของคณะมนตรีความมั่นคงในการที่จะปฏิบัติความรับผิดชอบต่าง ๆ ในนามของประชาชาติสหประชาชาติทั้งหมดนั้นมิได้ทำให้ประชาชาติแห่งสหประชาชาติหมดพันธะ หรือทำให้สหประชาชาติหมดความรับผิดชอบในการที่จะธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ดังนั้นหากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติประสบความล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่อันเนื่องมาจากการขาดความเป็นเอกฉันท์ของสมาชิกประจำนั้น สมัชชาสหประชาชาติจะเป็นผู้พิจารณาเรื่องนั้น ๆ ในทันที เพื่อการทำความแนะนำที่เหมาะสมไปยังสมาชิกสหประชาชาติ เพื่อการดำเนินมาตรการร่วมกัน รวมทั้งการใช้กำลังในกรณีที่มีการทำลายสันติภาพหรือการกระทำการรุกราน

มติของสมัชชาในเรื่องนี้ เป็นการแก้ไขปัญหานั้นเนื่องมาจากการไม่สามารถดำเนินการได้ของคณะมนตรีความมั่นคง เพราะความแตกต่างระหว่างชาติมหาอำนาจ และการใช้สิทธิยับยั้งโดยชาติเหล่านั้นในคณะมนตรีความมั่นคง ทำให้การดำเนินงานเกี่ยวกับสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศมีใ้ค้ยู่ที่อยู่กับคณะมนตรีความมั่นคงเท่านั้น เพราะสมัชชาจะเป็นผู้ดำเนินการต่อไปหากคณะมนตรีความมั่นคงประสบความล้มเหลว ข้อมติสามัคคีกันเพื่อสันตินี้ สหรัฐอเมริกาเป็นผู้เสนอต่อสมัชชา เพื่อหาทางให้สหประชาชาติดำเนินงานเพื่อการรักษาสันติภาพและความมั่นคงร่วมกัน และเพื่อให้การดำเนินการตามมตินี้เป็นไปได้ จึงมีการกำหนดให้การเสนอเรื่องจากคณะมนตรีความมั่นคงมาสู่การพิจารณาของสมัชชานั้น ถือเป็นเรื่องวิธีดำเนินการ (Procedural Matter) ดังนั้นโอกาสที่ชาติมหาอำนาจจะใช้สิทธิยับยั้งให้มีผลก็หมดไป

ประเทศฝ่ายสหภาพโซเวียตคัดค้านมติดังกล่าว โดยแย้งว่ามตินี้เป็นการแก้ไขกฎบัตร ซึ่งจะทำได้ต้องได้รับคะแนนเสียง 2 ใน 3 ของสมาชิกสมัชชาและได้รับสัตยาบันจาก 2 ใน 3 ของสมาชิกสหประชาชาติ รวมทั้งสมาชิกประจำทั้งปวงของคณะมนตรีความมั่นคง และว่าการพิจารณาเรื่องการใช้กำลังเป็นเรื่องโดยเฉพาะของคณะมนตรีความมั่นคง ฉะนั้นจึงถือเป็นการขัดต่อกฎบัตรสหประชาชาติ และถ้าจะถือว่ามตินี้เป็นมติโดยสมบูรณ์ก็จะเท่ากับเป็นการแก้ไขกฎบัตรสหประชาชาติ

ประเทศฝ่ายสนับสนุนและเห็นด้วยกับมตินี้ให้เหตุผลว่า มติสามัคคีกันเพื่อสันติ
 นี้มิได้เป็นการแก้ไขกฎบัตรสหประชาชาติ แต่เป็นการตีความให้แจ้งชัดในความสัมพันธ์ในทฤษฎี
 ของมาตรา 10 และ 12 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ โดยอ้างว่ามาตรา 10 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ
 ให้อำนาจสมัชชาในการอภิปรายและทำคำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ ได้ ซึ่งก็รวมทั้งการรักษาไว้
 ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศด้วย ยกเว้นตามมาตรา 12 ซึ่งมีให้สมัชชาทำคำ
 แนะนำเกี่ยวกับการชำระไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศเฉพาะที่คณะมนตรีความ
 มั่นคงกำลังดำเนินการอยู่ ซึ่งหากคณะมนตรีล้มเหลวในการพิจารณาเรื่องนั้น ๆ สมัชชาก็จะ
 มีอำนาจในการทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ต่อไป ถือได้ว่ามิได้เป็นการเปลี่ยนแปลงใน
 ทฤษฎีของมาตรา 10 และ 12 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ²¹

ในปัญหาข้อพิพาทระหว่างอินเดียน - ปากีสถานนี้เพื่อดำเนินการให้อินเดียนและ
 ปากีสถานหยุดยิง คณะมนตรีความมั่นคงจึงได้ลงมติด้วยคะแนนเสียง 11 ต่อ 0 งดออกเสียง
 4 คือ ฝรั่งเศส อังกฤษ โปแลนด์ และสหภาพโซเวียต ให้สมัชชาเปิดประชุมฉุกเฉินภายใต้
 ข้อมติสามัคคีกันเพื่อสันติ ตามที่สมาชิกสหประชาชาติได้เสนอ กังหันสมัชชาจึงได้เปิดประชุม
 พิจารณาปัญหาอินเดียน - ปากีสถาน ในวันที่ 7 ธันวาคม 1971 โดยพิจารณาข้อมติ
 ซึ่งเรียกร้องให้ทั้งสองฝ่ายหยุดยิงและถอนทหารออกจากพรมแดนของแต่ละฝ่าย ซึ่งมีมติเสนอ
 โดยอาร์เจนตินา บูร์นดี คาเมรูน กานา ฮอนดูรัส อินโดนีเซีย อิตาลี ญี่ปุ่น นิการากัว เซียร์รา
 เลโอน โชมบาลี สเปญ ชูตาน และตูนิเซีย ซึ่งมีข้อความคล้ายคลึงกับข้อมติก่อนซึ่งถูกสหภาพ
 โซเวียตใช้สิทธิยับยั้งข้อมตินี้เรียกร้องให้รัฐบาลอินเดียนและปากีสถานหยุดยิงและถอนกำลัง
 ทหารออกจากดินแดนของทั้งสองฝ่ายให้สองตัวผู้ตั้งกับชาวปากีสถานตะวันออกตั้งอยู่ประเทศของ
 คน เรียกร้องให้รัฐสมาชิกให้ความร่วมมือกับเลขาธิการสหประชาชาติในการช่วยเหลือบรรเทา
 ทุกข์ผู้ลี้ภัยดังกล่าว²² ผลปรากฏว่าที่ประชุมได้ลงมติด้วยคะแนนเสียง 104 ต่อ 11 งดออกเสียง

21 ฆนาตฤษฏี สตะเวทิน และกฤษณา กุตลาค, คำบรรยายวิชาองค์การระหว่างประเทศ,
 พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2516, หน้า 98 - 101.

22 Keesing's Contemporary Archives, loc.cit.

10 ให้อินเดียนและปากีสถานหยุดยิงและถอนกำลังทหาร ของตนกลับประเทศโดยด่วน แต่มิได้กล่าวถึงการใช้อำนาจเข้าบีบบังคับให้ประเทศทั้งสองปฏิบัติตามเพียงแต่ได้ตั้งความหวังไว้ว่าผู้นำอินเดียนและปากีสถานจะเคารพต่อความเห็นของที่ประชุมโลกอย่างไรก็ตามรัฐบาลปากีสถานได้แถลงว่าปากีสถานได้ยอมรับข้อมติดังกล่าว ส่วนทางอินเดียนั้นนางอินทิดา คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดียนได้ตอบว่าการหยุดยิงและการถอนทหาร ของอินเดียนขึ้นอยู่กับ การถอนทหาร ของรัฐบาลปากีสถานออกจากบังกลาเทศ²³

ต่อมาเมื่อ 12 ธันวาคม 1971 ผู้แทนสหรัฐอเมริกาได้มีหนังสือแจ้งไปยังประธานคณะมนตรีความมั่นคง ขอร้องให้เปิดการประชุมควอนอิก โดยอ้างว่าปากีสถานได้ยอมรับมติดังกล่าวแล้วแต่อินเดียนยังไม่ปฏิบัติตาม ผู้ตติที่สหรัฐอเมริกาได้เสนอใหม่ที่มีข้อความคล้ายคลึงกับมติของสมัชชาซึ่งปรากฏว่าได้ถูกสหภาพโซเวียตใช้สิทธิยับยั้งผู้ตติดังกล่าวอีกเมื่อ 13 ธันวาคม 1971 นับเป็นครั้งที่ 3 ในกรณีปัญหาการหยุดยิงระหว่างอินเดียน - ปากีสถานและเป็นการใช้สิทธิยับยั้งครั้งที่ 108 ในคณะมนตรีนี้

คณะมนตรีความมั่นคงได้ประชุมพิจารณาผู้ตติต่าง ๆ ที่หลายฝ่ายเสนอไปอีก ซึ่งในที่สุดเมื่อ 21 ธันวาคม 1971 จึงได้ลงมติด้วยคะแนนเสียง 13 ต่อ 0 งคออกเสียง 2 คือ สหภาพโซเวียตและโปแลนด์ ยอมรับผู้ตติที่อาร์เจนตินา ญี่ปุ่น และยูเอ็นสนับสนุนเสนอเรียกร้องให้อินเดียน - ปากีสถานหยุดยิงอย่างเคร่งครัดและให้คงอยู่ในสภาพเดิมจนกว่าจะมีการถอนทหารโดยเร็วที่สุด²⁴ ให้อำนาจแก่เลขาธิการในการแต่งตั้งผู้แทนพิเศษ ไปทำหน้าที่แก้ไขปัญหามนุษยธรรม²⁴ อย่างไรก็ตามก็เห็นว่า มตินี้มีได้พูดถึงความตกลงทางการ เมืองในปากีสถานตะวันออก

23 Keesing's Contemporary Archives, op.cit. p. 25071.

24 สหประชาชาติ, คณะมนตรีความมั่นคง, ข้อมติที่ S/RES/307 (1971), 21 ธันวาคม 1971.

แต่ก็นับได้ว่าเป็นมติแรกที่สามารถผ่านคณะมนตรีความมั่นคงไปได้ หลังจากที่ยุทธภาพโซเวียตได้ใช้สิทธิยับยั้งมาแล้วถึง 3 ครั้งในปัญหาอินเดียน - ปากีสถานและต่อมาเมื่อ 24 ธันวาคม 1971 หลังจากได้ปรึกษาหารือกับ ดร. เคอร์ต ว็อลท์ไฮม์ เลขาธิการคนใหม่แล้ว อูตันจึงได้แต่งตั้งให้นายวิตโตริโอ วินสปีอาเร จูชเซียอาร์ดี (Signor Vittorio Winspeare Guicciardi) ชาวอิตาลี ซึ่งเป็นหัวหน้าสำนักงานสหประชาชาติในเจนีวา เป็นผู้แทนพิเศษของสหประชาชาติเดินทางไปยังอินเดียและปากีสถานเพื่อแก้ไขปัญหามนุษยธรรมที่เร่งด่วน โดยทางอินเดียและปากีสถานได้ให้ความร่วมมือด้วยแล้ว²⁵

2.3 การเจรจาเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากสงคราม

หลังจากที่สงครามระหว่างอินเดียน - ปากีสถาน เกี่ยวกับการฉีกรัฐธรรมนูญบังกลาเทศหรือปากีสถานตะวันออกได้ยุติลงเมื่อ 17 ธันวาคม 1971 แล้วนั้น ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคนี้อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับปากีสถาน ซึ่งแต่เดิมประกอบด้วยปากีสถานตะวันตกและปากีสถานตะวันออก ปัจจุบันปากีสถานตะวันออกได้แยกตัวไปจัดตั้งประเทศใหม่ ภายใต้ชื่อ "บังกลาเทศ" โดยมี ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน เป็นผู้นำของประเทศ

แต่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างอินเดียนและปากีสถานก็มิได้สิ้นสุดลง ทั้งนี้เนื่องจากปากีสถานไม่ยอมรับฐานะของบังกลาเทศ สัมพันธภาพระหว่างประเทศทั้งสองจึงยังคงตกอยู่ในภาวะเสื่อมโทรมอย่างมาก แต่ผู้นำของทั้งสองฝ่ายได้แสดงท่าทีที่ต้องการจะเจรจากัน เพื่อฟื้นฟูสัมพันธภาพและทำความตกลงกันในปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ

นอกจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างอินเดียนกับปากีสถานแล้ว ยังมีปัญหาโดยตรงระหว่างปากีสถานกับบังกลาเทศอีกด้วย ประธานาธิบดี อาดีตุคโมคแห่งปากีสถานได้แสดงท่าทีว่าต้องการจะเจรจาโดยตรงกับ ชีค มูจิบูร์ ราห์มาน นายกรัฐมนตรีบังกลาเทศ เกี่ยวกับปัญหา

เซลดยศึกปาเกีสถานที่ทางนังคลาเทศกล่าวหาว่าเป็นอาชญากรรมสงคราม ปาเกีสถานไม่ยอมรับ
 ขอลกล่าวหานี้โดยอ้างว่ากองทหารปาเกีสถานยอมจำนนต่อกองทัพอินเดียน และนายพล ซัม มาเนคเฮา
 ผู้บัญชาการ กองทัพอินเดียนในขณะนั้นได้สัญญาว่าจะไม่สังหาร เซลดยศึกให้แกกองโจร มุคตบิลาฮินีของนังคลาเทศ²⁶
 ทางนังคลาเทศ ซีด มูจิบูร์ ราชห์มาน ปฏิเสธที่จะทำความตกลงใด ๆ กับปาเกีสถาน โดยยืนยันว่า
 จะไม่ยอมทำความตกลงใด ๆ กับปาเกีสถาน ตราบเท่าที่ปาเกีสถานยังไม่ยอมรับรองนังคลาเทศ
 อย่างไม่ก็ตาม รัฐบาลนังคลาเทศได้เรียกร้องให้ปาเกีสถานส่งชาวเบงกาลีหรือชาวนังคลาเทศ
 ประมาณ 200,000 ถึง 400,000 คน ที่พำนักอาศัยอยู่ในปาเกีสถานกลับนังคลาเทศ ส่วนปาเกีสถาน
 ได้ขอรองรัฐบาลนังคลาเทศ ขอให้คุ้มครองและให้ความปลอดภัยแก่ชาวพินหาร มุสลิมหลายพันคน
 ที่เป็นชนกลุ่มน้อยในนังคลาเทศ แต่ปัญหาเหล่านี้ก็ยังมีได้มีการตกลงกันแต่อย่างใด

อินเดียนได้มีการ เคลื่อนไหวอันเป็นการแสดงให้เห็นว่าต้องการ เจรจากับปาเกีสถาน
 โดยรัฐบาลอินเดียนได้ประกาศเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 1972 ว่าอินเดียนกำลังเตรียมการที่จะเจรจา
 สันติภาพโดยตรงกับปาเกีสถาน โดยไม่มีเงื่อนไขล่วงหน้า นอกจากนั้นนางอินทรีรา คานธี นายกรัฐมนตรี
 อินเดียนได้แถลงยืนยันว่า อินเดียนต้องการจะอยู่ร่วมกันโดยสันติกับปาเกีสถานและได้แสดง
 ความหวังไว้ว่า ถ้าหากมีการเจรจาระหว่างอินเดียนกับปาเกีสถาน อินเดียนก็ต้องการจะเจรจา
 ทำความตกลงในปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ ทุกกรณี รวมทั้งกรณีพิพาทคังเคิม คือปัญหาแคชเมียร์
 ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สันติภาพอันถาวรให้เกิดขึ้นในเอเชียใต้ ส่วนทางด้านปาเกีสถานนั้นประธานาธิบดี
 อาลี บุคโต ได้ยืนยันความต้องการจะพบปะเจรจาโดยตรงกับนางอินทรีรา คานธี นายกรัฐมนตรี
 อินเดียนตามวัน เวลาและสถานที่ที่ฝ่ายอินเดียนเห็นว่าเหมาะสม

ผู้นำของอินเดียนและปาเกีสถานได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะทำการเจรจาโดยตรง
 ระหว่างกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาแคชเมียร์และสถานการณ์ตึงเครียดอันเกิดจากการที่รัฐบาล
 อินเดียนสนับสนุนนังคลาเทศในการต่อสู้เพื่อเอกราชในเดือนเมษายน 1972 นางอินทรีรา คานธี

²⁶ Salamat, Ali, "Half - way to destiny," Far Eastern Economic Review, Vol. 77 No. 27 (July , 1972), p. 11.

นายกรัฐมนตรีอินเดียนได้เสนอให้มีการเจรจาระดับคณะผู้แทนในปากีสถาน เพื่อเตรียมระเบียบวาระการประชุมเจรจาสุดยอดระหว่างผู้นำของอินเดียและปากีสถาน ณ กรุงนิวเดลี ประธานาธิบดีอาดีปุตโต แห่งปากีสถานได้เห็นชอบด้วย และคณะผู้แทนของทั้งสองฝ่ายได้เจรจาครั้งแรก ณ เมืองมูรี (Murree) ในปากีสถานเมื่อ 26 เมษายน 1972 ซึ่งการเจรจาในครั้งนี้ได้ประสบความสำเร็จในการปูพื้นฐานของการเจรจาสุดยอดระหว่าง นางอินทรีร่า คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดียและนายอาดี ปุตโต ประธานาธิบดีปากีสถานอย่างมาก โดยทั้งสองฝ่ายได้ยอมรับเหตุผลของกันและกัน และมีความเข้าใจกันยิ่งขึ้น²⁷

ในขณะเดียวกันกับที่ผู้นำของอินเดียและปากีสถานพยายามหาทางแก้ไขข้อพิพาทระหว่างกัน กำลังทหารที่ตั้งมั่นอยู่ในบริเวณพรมแดนของประเทศทั้งสองยังคงระดมแนวหยุดยิงและมีการปะทะกันประปราย อินเดียได้กล่าวหาว่าปากีสถานได้ระดมแนวหยุดยิงแคชเมียร์ 49 ครั้ง ในระยะต้นเดือนพฤษภาคม 1972 โดยเฉพาะในการปะทะเมื่อ 5 - 6 พฤษภาคม 1972 ที่บริเวณ ไคบัน เซเลียนท์ ปากีสถานได้ใช้กำลังในระบับกองทัพเข้าสนับสนุนในการปะทะกัน และสามารถยึดดินแดนบางส่วนกลับคืนไป และปากีสถานได้ยื่นประท้วงอินเดียต่อองค์การสหประชาชาติเมื่อ 22 - 29 พฤษภาคม 1972

อย่างไรก็ดี นางอินทรีร่า คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดีย และประธานาธิบดีอาดี ปุตโต แห่งปากีสถาน ได้ตกลงเจรจาสุดยอด ณ เมืองซิมลา ในอินเดียเมื่อ 24 มิถุนายน 1972 เป็นเวลา 10 วัน ปัญหาสำคัญ ๆ ที่ผู้นำทั้งสองได้ตั้งใจที่จะทำความตกลงกันมี 3 ประการคือ

1. ปัญหาแคชเมียร์ ซึ่งอินเดียยังคงยืนยันว่าแคชเมียร์เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของตน ส่วนปากีสถานก็ยังคงเรียกร้องให้ประชาชนในแคชเมียร์ออกเสียงประชามติเพื่อกำหนดอนาคตของตนเอง ตามมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งประชาชาติปี 1948

²⁷ Salamat, Ali, "The Murree Talks", Far Eastern Economic Review, Vol. IXXVI No. 19 (May 6, 1972), p.14.

2. ปัญหาเขลยศึกป่ากีสถาน ที่อินเดียนจับกุมไว้ประมาณ 91,000 คน ระหว่างการสู้รบกรณีบังกลาเทศ เมื่อ ธันวาคม 1971

3. ปัญหาการฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างประเทศทั้งสอง ซึ่งรัฐบาลปากีสถานได้ประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่ออินเดียนให้การรับรองการสถาปนาประเทศบังกลาเทศเมื่อ 6 ธันวาคม 1971

ในการเจรจาหยุดยอกที่เมืองชิมลา ครั้งนี้ทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติแข็งกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับปัญหาแคชเมียร์และปัญหาเขลยศึกป่ากีสถาน ในปัญหาแคชเมียร์อินเดียนประสงค์จะให้ปากีสถานร่วมลงนามในข้อตกลงไม่ใช้กำลังรุกรานกันและให้มีการกำหนดแนวหยุดยอกในแคชเมียร์เป็นเส้นพรมแดนระหว่างประเทศ แต่ปากีสถานไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ของอินเดียนและคงยืนยันให้ประชาชนแคชเมียร์ตัดสินอนาคตของตนเองสำหรับปัญหาเขลยศึก ปากีสถานพยายามอย่างยิ่งที่จะให้อินเดียนยกคืนเขลยศึกป่ากีสถานที่ไค้จับกุมไว้ แต่อินเดียนปฏิเสธโดยอ้างว่าเขลยศึกดังกล่าวได้ยอมวางอาวุธกองบัญชาการผสม อินเดียน - บังกลาเทศ ดังนั้นปัญหานี้จึงจำเป็นต้องพิจารณาร่วมกันระหว่างอินเดียนกับบังกลาเทศ

ปัญหาขัดแย้งระหว่างอินเดียนกับปากีสถาน เนื่องจากกรณีพิพาท บังกลาเทศ ได้คลี่คลายไปในทางที่ลดความตึงเครียดลง อันเป็นผลจากความสำเร็จในการเจรจาหยุดยอกระหว่างนางอินทรีวา คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดียนกับประธานาธิบดีอาลี บุคโต แห่งปากีสถานที่เมืองชิมลาในอินเดียน ซึ่งสิ้นสุดลงเมื่อ 3 กรกฎาคม 1972 การเจรจาหยุดยอกดังกล่าวเป็นผลให้เกิดข้อตกลงว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง โดยตกลงจะยุติความขัดแย้งและการเผชิญหน้ากันด้วยกำลัง ตลอดจนส่งเสริมสัมพันธไมตรีและการสถาปนาสันติภาพถาวรให้เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ตามในการดำเนินการขั้นแรก เพื่อให้เป็นไปตามข้อตกลงชิมลาค้างกล่าว ซึ่งไค้แก่การกำหนดเส้นพรมแดนแน่นอนในแคชเมียร์ ปรากฏว่าปากีสถานยังไม่ยอมรับบังกลาเทศและไค้ร่วมมือกับสาธารณรัฐประชาชนจีนคัดค้านไม่ให้บังกลาเทศเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่งยังความไม่พอใจให้แก่อินเดียนและบังกลาเทศเป็นอย่างมาก อินเดียนและบังกลาเทศไค้กล่าวโจมตี

สาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างรุนแรงว่า ท่าทีดังกล่าวจะทำให้หลู่ทางสำหรับการเสริมสร้าง สันติภาพในเอเชียได้เป็นไปได้มากยิ่งขึ้น

2.3.1 ข้อตกลงว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง (Agreement on Bilateral Relations)

ข้อตกลงว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง เป็นผลสำเร็จของการเจรจาสุกคยอกระหว่างนางอินทิดา คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดียกับประธานาธิบดีอาดี บุคโต แห่งปากีสถานที่เมืองชิมลาในอินเดีย ระหว่างวันที่ 28 มิถุนายน - 3 กรกฎาคม 1972 การเจรจาสุกคยอครั้งนี้ในระยะแรกมีท่าทีว่าจะล้มเหลว เนื่องจากการขัดแย้งในปัญหาเคลชคิกและปัญหาแคชเมียร์ ที่อยู่ในความควบคุมของอินเดีย อย่างไรก็ตามผู้นำของประเทศทั้งสองได้พยายามที่จะหลีกเลี่ยงปัญหาขัดแย้งสำคัญดังกล่าวและสามารถทำความตกลงกันได้เป็นที่สุด เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 1972 ทั้งนี้เป็นเพียงการปูทางไปสู่การเจรจาทันทีต่อไป เพื่อตกลงกันในปัญหาขัดแย้งสำคัญระหว่างประเทศทั้งสอง ดังจะเห็นได้จากสาระสำคัญของข้อตกลงชิมลา ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ประเทศทั้งสองจะยุติความขัดแย้งและการเผชิญหน้ากันด้วยกำลังโดยกำหนดมาตรการป้องกันมิให้เกิดการขัดแย้งรุนแรงขึ้นอีก กล่าวคือ ทั้งสองประเทศตกลงยุติการโฆษณาชวนเชื่อโจมตีซึ่งกันและกัน จะยึดมั่นในหลักความเสมอภาค เคารพอธิปไตยและบูรณภาพอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง อีกทั้งจะทำความตกลงในปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ โดยสันติวิธี ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างสันติภาพถาวรให้เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียใต้

2. ปัญหาแคชเมียร์ อันเป็นปัญหาขัดแย้งสำคัญดั้งเดิมของทั้งสองฝ่ายยังไม่สามารถทำความตกลงขั้นสุดท้ายกันได้ ทั้งนี้เนื่องจากปากีสถานยังคงยืนยันให้ออกเสียงประชามติโดยชาวแคชเมียร์ว่าจะเข้าร่วมกับฝ่ายใด ส่วนอินเดียนั้นเสนอให้มีการกำหนดแนวหยุดยิงในแคชเมียร์ เป็นเส้นพรมแดนระหว่างประเทศถาวร ซึ่งปากีสถานไม่เห็นด้วย ทั้งนี้ในปัญหาแคชเมียร์

นี้ ทั้งสองฝ่ายจึงทำความตกลงกันได้แต่เพียงให้มีการกำหนดเส้นพรมแดนชั่วคราว โดยถือเอาตำแหน่งที่กองทหารของทั้งสองฝ่ายยึดครองอยู่เมื่อ 17 ธันวาคม 1971 เป็นเส้นพรมแดนชั่วคราว และกำหนดให้มีการถอนทหารกลับสู่เส้นพรมแดนใหม่ให้เสร็จสิ้นภายใน 30 วัน นับแต่มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันข้อตกลงขิมลา

3. สำหรับปัญหาเขตยึดป่ากีสถาน ประมาณ 91,000 คน ตลอดจนปัญหาการเจรจาหรือกันในการเจรจาทันทีต่อไป โดยจะทำการเจรจาขั้นสุดท้ายในปัญหาแคชเมียร์ด้วย อย่างไรก็ตามทั้งสองฝ่ายตกลงให้มีการรื้อฟื้นการคมนาคม สื่อสาร การติดต่อค้าขาย ตลอดจนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ระหว่างกัน

4. ปัญหาเส้นแดนป่ากีสถานในแคว้น ชินด์ และกูช ซึ่งอินเดียเป็นฝ่ายยึดครองอยู่มีเนื้อที่ 5,139 ตารางไมล์นั้น อินเดียจะต้องถอนทหารออกจากบริเวณดังกล่าวและมอบคืนให้แก่ปากีสถาน สำหรับปากีสถานก็จะต้องถอนทหารออกจากบริเวณยึดครองเนื้อที่ 68 ตารางไมล์ในแคว้นปัญจาบและมอบคืนให้แก่อินเดีย²⁸

หลังจากการเจรจาสุญช่อดำเนินการแล้ว รัฐบาลของทั้งสองประเทศก็ได้ให้สัตยาบันกันเป็นที่เรียบร้อยเมื่อ 4 สิงหาคม 1972²⁹ หลังจากนั้นได้มีการเจรจาในระดับคณะผู้แทนของรัฐบาลอินเดียและปากีสถานอีกหลายครั้ง การเจรจาทันทีครั้งแรกได้เริ่มขึ้นระหว่างวันที่ 10 - 12 สิงหาคม 1972 ปรากฏว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากทั้งสองฝ่ายมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ในปัญหาการกำหนดแนวหยุดยิงแคชเมียร์ เป็นเส้นพรมแดนระหว่างประเทศและปัญหาการส่งมอบคืนเขตยึดป่ากีสถาน 91,000 คน ดังนั้นระหว่างวันที่ 21 - 29 สิงหาคม 1972 คณะผู้แทนของทั้งสองฝ่ายก็ได้เปิดการเจรจาทันทีในป่ากีสถานและอินเดีย ผลการเจรจาทันที

²⁸ Keesing's Contemporary Archives p. 25430.

²⁹ Keesing's Contemporary Archives, loc.cit.

ปรากฏว่าทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงกันได้ในระดับและได้มีแถลงการณ์ร่วมกันเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 1972

ในแถลงการณ์ร่วมดังกล่าวอินเดียนและปากีสถานได้กำหนดให้มีการตกลงขั้นสุดท้าย ในวันที่ 4 กันยายน 1972 เพื่อกำหนดเส้นพรมแดนยาวประมาณ 490 ไมล์ ในแคชเมียร์ให้เป็น ที่แน่นอน โดยจะพิจารณาจากแนวเขตหุบคิงเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 1971 และทั้งสองฝ่ายได้ กำหนดให้มีการถอนทหาร ออกจากบริเวณยี่ครองในแคชเมียร์กลับสู่พรมแดนดังกล่าวภายในวันที่ 15 กันยายน 1972 ซึ่งในแคชเมียร์นั้นปรากฏว่าอินเดียนได้ยี่ครองพื้นที่นอกเหนือไปจากอาณา เขตของอินเดียนเดิมตามแนวหุบคิง เมื่อปี 1948 อยู่ถึง 479.96 ตารางไมล์ ส่วนปากีสถานนั้น ยี่ครองดินแดนแคชเมียร์เขตของอินเดียน 52.57 ตารางไมล์

อย่างไรก็ดี ในการเจรจาที่กำหนดเส้นพรมแดนแน่นอนเมื่อวันที่ 4 กันยายน 1972 ปรากฏว่าในจำนวนแผนที่ 33 แผนที่ใช้ในการกำหนดเส้นพรมแดนระหว่างประเทศในแคชเมียร์ ทั้งสองฝ่ายทำความเข้าใจกันได้ในพื้นที่เพียง 4 แผนที่เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างกันใน มาตราส่วนที่ใช้ในแผนที่ของทั้งสองฝ่าย ทำให้การเจรจาท้องยี่ครองมาจนกระทั่งสิ้นเดือนกันยายน 1972 ก็ยังไม่สามารถตกลงกันได้โดยสมบูรณ์ ดังนั้นการถอนทหารของทั้งสองฝ่ายออกจากบริเวณ ยี่ครองกลับสู่เส้นพรมแดนใหม่ ตามที่กำหนดไว้เดิมภายในวันที่ 15 กันยายน 1972 จึงยังไม่อาจ กระทำได้

ส่วนปัญหาเรื่องการรับรองบังคลาเทศโดยปากีสถานยังคงเป็นปัญหาที่ตกลงกันไม่ได้ ระหว่างปากีสถานกับบังคลาเทศ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการคืนเชลยศึกปากีสถาน ภัย รัฐบาลปากีสถานได้เรียกร้องไปยัง ซีค มุจิบูร์ ราห์มาน นายกรัฐมนตรีบังคลาเทศหลายครั้ง ขอเปิดการเจรจาโดยตรงระหว่างปากีสถานกับบังคลาเทศ เพื่อขจัดปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ และทำ ความตกลงกันในปัญหาเชลยศึกปากีสถาน ซึ่งรัฐบาลบังคลาเทศได้ประกาศวิสัยรายชื่อเชลยศึก ปากีสถาน 1,200 คน ในจำนวนทั้งสิ้น 91,000 คน ที่จะต้องขึ้นศาลบังคลาเทศว่าเป็นอาชญากร สงคราม ฝ่ายปากีสถานนั้นยังคงมีความหวังที่จะรวมบังคลาเทศหรือปากีสถานตะวันออกเข้ากับ

ปากีสถานตะวันตกให้เป็นประเทศเดียวกันดั้งเดิม โดยได้ยื่นข้อเสนอชื่อ มูจิบูร์ ราห์มาน ในเดือนสิงหาคม 1972 ขอให้เปิดการเจรจากันในเรื่องการรวมประเทศโดยฝ่ายปากีสถาน ยินดีจะพิจารณาข้อเสนอ 6 ข้อของพรรคสันนิบาตอะวามิที่ยื่นต่ออดีตประธานาธิบดี ยาห์ยา ข่าน ก่อนที่จะประกาศแยกตัวเป็นอิสระเสียใหม่ แต่ข้อเสนอของปากีสถานดังกล่าว ได้รับการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงจกบังกลาเทศ นอกจากนั้น ซีด มูจิบูร์ ราห์มาน ซึ่งเพิ่งกลับจากการรักษาตัวที่ อังกฤษและได้เจรจากับนางอินทิดา คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดียเมื่อวันที่ 14 กันยายน 1972 ก็ได้ยืนยันว่าบังกลาเทศ จะไม่เข้าร่วมในการเจรจาใด ๆ กับปากีสถานจนกว่าปากีสถานจะประกาศรับรองบังกลาเทศอย่างเป็นทางการ

2. 3. 2 การเจรจาระหว่างผู้แทนทางการของอินเดียและปากีสถาน

สถานการณ์ยุ่งยากภายในภูมิภาคเอเชียใต้ อันได้แก่ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการกำหนดเส้นพรมแดนชั่วคราวในแคชเมียร์ ระหว่างอินเดียบกัปากีสถานซึ่งคณะผู้แทนทางการทหารของทั้งสองฝ่ายได้ทำการเจรจากันตั้งแต่เดือนสิงหาคม 1972 นั้น ปรากฏว่าได้คลี่คลายไปในทางที่ลดความตึงเครียดระหว่างทั้งสองประเทศลงอย่างมาก กล่าวคือ อินเดียและปากีสถานสามารถทำความเข้าใจเรื่องกำหนดเส้นพรมแดนชั่วคราวในแคชเมียร์ได้ในที่สุด

การเจรจาระดับคณะผู้แทนทางการทหารระหว่างอินเดียบกัปากีสถานโดยมี พล.อ. รัม มาเนคเซา เสนาธิการทหารอินเดียบกั พล.ท. คีคกา ข่าน แห่งปากีสถานเป็นหัวหน้าคณะในเรื่องการกำหนดแนวหยุดยิงในแคชเมียร์ขึ้นใหม่ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงครามบังกลาเทศเมื่อเดือนธันวาคม 1971 ซึ่งดำเนินมาตั้งแต่ 12 สิงหาคม 1972 ได้ประสบผลสำเร็จโดยทั้งสองฝ่ายสามารถทำความเข้าใจกำหนดแนวหยุดยิงในแคชเมียร์เป็นเส้นพรมแดนระหว่างประเทศชั่วคราว ได้เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 1972 ปรากฏว่าการเจรจาดังกล่าวเมื่อเดือน ตุลาคม 1972 มีที่ท้าวว่าจะล้มเหลวทั้ง ๆ ที่ทั้งสองฝ่ายทำความเข้าใจในการกำหนดเส้นพรมแดนได้เกือบสมบูรณ์แล้ว เนื่องจากปัญหาขัดแย้งเรื่องดินแดนส่วนหนึ่งในแคชเมียร์ที่เรียกว่า "ตาโกเชค" (Thako Chek) ซึ่งปากีสถานเรียกร้องให้อินเดียมอบคืนแก่ตน

โดยอ้างว่า คินแดนดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของป่ากีสถานก่อนสงครามบังคลาเทศจะเกิดขึ้น นอกจากนั้นกองทหารของอินเดียและป่ากีสถานที่คังประจัญหน้ากันอยู่ในแคชเมียร์ ได้เกิดการปะทะกันประปรายขึ้นหลายครั้ง โดยต่างฝ่ายต่างอ้างว่าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ละเมิดแนวหยุดยิง แต่การปะทะกันก็ได้ลุกลามขยายตัวเป็นการรบขนาดใหญ่ขึ้นอีก เนื่องจากกองบัญชาการทหารสูงสุดของทั้งสองฝ่ายมีโทรศัพท์สายตรงติดต่อกัน สามารถระงับยับยั้งการปะทะไว้ได้ทันเวลาที่ ถึงกระนั้นก็ตามการเจรจาระหว่างคณะผู้แทนทางการทหารของทั้งสองฝ่ายก็ได้หยุดชะงักลงเมื่อปลายตุลาคม 1972 อย่างไรก็ตามก็อุปสรรคต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้มีผลให้การเจรจาเพื่อดำเนินการตามข้อตกลงซิมลาในเรื่องการถอนทหารออกจากบริเวณยึดครองในแคชเมียร์ล้มเหลวลงแต่อย่างใด ประธานาธิบดีอาลี บุคโต แห่งป่ากีสถานได้ส่งสาส์นไปยังนางอินทिरา คานธี นายกรัฐมนตรีอินเดีย เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 1972 ขอให้อินเดียร่วมมือกับป่ากีสถานเพื่อหาทางยุติปัญหาขัดแย้งเรื่องพรมแดนในแคชเมียร์ ซึ่งปรากฏว่านางอินทिरา คานธี ได้ตอบสาส์นของประธานาธิบดีอาลี บุคโต ว่า อินเดียยินดีจะเจรจากับฝ่ายป่ากีสถานต่อไปและจะถอนทหารอินเดียออกจากคินแดนป่ากีสถานที่ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของอินเดียหลังจากตกลงกันเรื่องพรมแดนในแคชเมียร์ได้แล้ว

การเจรจาระหว่างคณะผู้แทนทางการทหารของทั้งสองฝ่ายได้เริ่มขึ้นอีกครั้งเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 1972 โดยทั้งสองฝ่ายเปลี่ยนตัวหัวหน้าคณะในการเจรจา ฝ่ายอินเดียมี พล.ท.พี.เอส.ภากัท เป็นหัวหน้า ส่วนป่ากีสถานมี พล.ท.อับดุล ฮามิด ข่าน เป็นหัวหน้า ในระหว่างการเจรจากำลังดำเนินอยู่นี้เอง ทั้งสองฝ่ายก็ได้แสดงท่าทีผ่อนปรนเข้าหากันเป็นอย่างมาก ประธานาธิบดี อาลี บุคโต แห่งป่ากีสถานได้ประกาศเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 1972 ปล่อยตัวเชลยศึกอินเดีย 617 คน ส่วนรัฐบาลอินเดียก็ประกาศปล่อยตัวเชลยศึกป่ากีสถาน 540 คน นอกจากนั้นทั้งสองฝ่ายตกลงว่า การเจรจากำลังดำเนินไปด้วยดีและตกลงที่จะให้มีการทำความตกลงขั้นสุดท้ายกันในต้นเดือน ธันวาคม 1972 ในที่สุดเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 1972 อินเดียและป่ากีสถานก็ทำการแลกเปลี่ยนเชลยศึกตามจำนวนที่ได้ประกาศไว้ ซึ่งทำให้ยังคงมีเชลยศึกป่ากีสถานอยู่ในการควบคุมของอินเดียประมาณ 89,000 คน

การเจรจาระหว่างคณะผู้แทนทางการทหารระหว่างอินเดียกับปากีสถาน ได้ดำเนินมาจนถึงต้นเดือนธันวาคม 1972 ทั้งสองฝ่ายก็สามารถทำความตกลงขั้นสุดท้ายกันได้ในเรื่องการกำหนดแนวหยุดยิงหรือเส้นพรมแดนชั่วคราวในแคชเมียร์ โดยอินเดียยอมตามข้อเรียกร้องของปากีสถาน กล่าวคือ ยอมยกดินแดนที่เรียกว่า "คาห์โก ชิค" ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 5 ตารางกิโลเมตร ที่อยู่ภายใต้การยึดครองของอินเดียให้แก่ปากีสถาน การกำหนดเส้นพรมแดนชั่วคราวในแคชเมียร์จึงถูกลงไปได้ในที่สุด หัวหน้าคณะผู้แทนของทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในเอกสารแลกเปลี่ยนแผนที่แนวหยุดยิงในแคชเมียร์เมื่อ 11 ธันวาคม 1972 และเริ่มถอนทหารออกจากบริเวณที่แต่ละฝ่ายยึดครองในแคชเมียร์ กลับสู่เส้นพรมแดนชั่วคราวดังกล่าว ตั้งแต่วันที่ 13 ธันวาคม 1972 หลังจากนั้นอินเดียได้เริ่มดำเนินการถอนทหารออกจากบริเวณยึดครองในแคว้นกูจิ และซินด์ของปากีสถาน ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 5,000 ตารางไมล์ ส่วนปากีสถานได้ถอนทหารออกจากบริเวณยึดครองในอินเดีย ประมาณ 100 ตารางไมล์ จนกระทั่งวันที่ 25 ธันวาคม 1972 การถอนทหารของทั้งสองฝ่ายจึงได้เสร็จสิ้นลงอย่างสมบูรณ์³⁰

30

A. Harihavan, "Kashmir agreement," Far Eastern Economic Review, Vol. 78 No. 51 (Dec. 16, 1972), pp. 22 - 23.